

JOSIP JURAJ STROSSMAYER I OSIJEK

Pavao Nuijić

Biskup Strossmayer bio je jedna od središnjih hrvatskih ličnosti 19. stoljeća na intelektualnom, vjerskom, ali i političkom polju. Osnivanjem Akademije udario je temelje visokom obrazovanju i znanstvenom radu u Hrvatskoj. U sjećanju je hrvatskog naroda ponajviše ostao poznat kao njegov najveći mecena, kulturni preporoditelj, briljantan govornik Vatikanskog koncila, humanist širokih vidika, veliki knez Crkve, začetnik južnoslavenske sloge i razumijevanja. Mnoge Strossmayerove ideje nisu ostvarene za vrijeme njegova života. U ovom radu bit će prikazan pregled njegova cjelokupnog životnog djela s posebnim naglaskom na njegov odnos s gradom Osijekom.

„Sve za vjeru i domovinu” i „Prosvjetom k slobodi” gesla su koja je Strossmayer skovao još za mladih dana. Cijeli svoj život posvetio je provođenju tih ideja i unpređenju vjere i kulture. Premda su njegova najveća djela vezana uz Zagreb i Đakovo, njegov doprinos gradu Osijeku ne smije se zanemariti. U 55 godina svog biskupovanja nekoliko je puta posjetio Osijek u raznim prilikama. Podijelio je mnoge darovnice, od kojih su najznačajnije one za gradnju župne crkve i gimnazije, i prisustvovao brojnim važnijim događajima grada Osijeka.

ŽIVOT I DJELO JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

Josip Juraj Strossmayer rođen je u Osijeku 4. veljače 1815. godine, u pohrvaćenoj obitelji koja vuče korjene iz Gornje Austrije. (Smičiklas, 1906: 17) Bez obzira na svoj silan talent, zbog neimaštine roditelja nije se mogao školovati nigdje osim u okvirima crkve. Prvo odlazi u sjemenište u Đakovu, a zatim u Peštu na studij filozofije i teologije. Godine 1834., sa samo 19 godina, stječe doktorat iz filozofije, a 1842. stječe i doktorat iz teologije u bečkom Augustineumu. Za vrijeme studija u Pešti usvojio je ideje Jana Kollara o „slavenskoj uzajamnosti” te pristaje uz ilirski pokret i temeljnu misao iliraca – nacionalno jedinstvo Južnih Slavena. Pet godina radio je kao profesor u sjemeništu u Đakovu, a 1847. vraća se u Beč gdje postaje dvorski kapelan i jedan od ravnatelja Augustineuma. (Sirotković, 2005: 26) Tijekom revolucije 1848. godine podupirao je Narodnu stranku i bana Josipa Jelačića.

Borio se za ustavno i federalistično ustrojstvo države u kojem bi se mogao jamčiti daljnji razvoj slavenskih naroda u Monarhiji. Preporukom bana Jelačića, Strossmayer je imenovan srijemsko-bosanskim biskupom 18. 9. 1849. g., a ustoličen je godinu dana kasnije u Đakovu (8. 9. 1850.) u 35. godini života. U razdoblju 1860. - 1873. Strossmayer je iznimno aktivan na političkom polju. Kao istaknuti prvak Narodne stranke održao je više zapaženih govora u Hrvatskom saboru tijekom saziva 1861. godine

i u razdoblju 1865. - 1867. Nakon Hrvatsko - Ugarske nagodbe i njezine revizije 1873. godine, javno se odrekao daljnjeg aktivnog političkog djelovanja, zbog sramote koju je Hrvatska podnijela tom nagodbom. Iako razočaran tom nagodbom, on ostaje na čelnim pozicijama jugoslavenske ideologije zajedno s Franjom Račkim, predsjednikom tadašnjeg JAZU-a. Njegovo konačno povlačenje iz javnog života dogodilo se nakon smrti Račkog 1894. godine. (Sirotković, 2005: 26-27)

Đakovčkim biskupom bio je 55 godina. Od najranijih dana imao je želju za ujedinjenjem katolicizma i pravoslavlja. (Sirotković, 2005: 27) Jedno od njegovih najzapaženijih istupa unutar crkvenog rada zasigurno je govor na Prvom vatikanskom koncilu koji je sazvao papa Pio IX. u prosincu 1869. godine. Strossmayer je na tom koncilu održao svojih pet čuvenih govora. U petom govoru, održanom 2. lipnja 1870., podvrgao je kritici predloženi nacrt dogme o papinskoj nepogrešivosti. Taj govor izazvao je zanimanje europskog i američkog

tiska te je potaknuo i drugu raspravu koncila na kojoj Strossmayer, kao ni 54 biskupa saborske manjine, nije prisustvovao. Tada je izglasana dogma o nepogrešivosti pape. U svojim je ostalim govorima Strossmayer također bio gorljiv i kritičan prema Crkvi. Lord Acton, neposredno nakon drugog govora, okvalificirao ga je kao „biser govorništva”. (Smičiklas, 1905: 115-130)

Zasigurno najveće Strossmayerove zasluge što se tiče hrvatskog naroda one su na kulturnom i prosvjetnom planu. Već u ranoj fazi sročio je svoje geslo „Prosvjetom k slobodi”. (Koščak, 1990: 164) Svog je idealnog suradnika na tom polju Strossmayer pronašao u Franji Račkom kojeg poznaje od 1849. g., a kasnije postaju i vrlo bliski prijatelji. (Sirotković, 2005: 29) Brojne su veće biskupove darovnice, onih manjih ima i nekoliko stotina, koje je podijelio za razvoj kulturne baštine hrvatskog naroda. U

Đakovu osniva sjemenište za franjevce. Ondje je sagradio i katedralu čija je gradnja započela 1866. g. te je trajala punih 16 godina. U nju je uložio velike svote novca, ali i osobnog napora. Posvetio ju je „slavi Božjoj, jedinstvu crkava, slogi i ljubavi naroda svoga”. Na sjednici je Banske konferencije 10. prosinca 1860. g. Strossmayer predao banu Šokčeviću zakladni list od 50 000 forinti za osnivanje Akademije. Tim činom pokrenuta je inicijativa za osnivanje Akademije u Zagrebu. Biskup je odmah izrazio želju da bi se na Akademiji „imali stjecati i sjediniti svi bolji umovi hrvatski, srpski, slovenski i bugarski, da viečaju kojim bi se načinom imala najpreče stvoriti jedna narodna knjiga na Slovljenskom jugu i kako bi imala uzeti u svoje okrilje sve čovječje znanosti”. Samo pitanje osnivanja Akademije Strossmayer je službeno pokrenuo na sjednici Hrvatskog sabora 29. travnja 1861. g. (Sirotković, 2005: 29-30)

Usprkos Strossmayerovima požurivanjima, proteklo je nekoliko godina da odobrenja za rad zagrebačke Akademije stigne iz Beča. Iako poprilično izmjenjena, pravila JAZU-a su odobrena 6. ožujka 1866., kraljevim reskriptom. (Sirotković, 2005.: 30.) Taj se dan smatra nadnevkom osnutka Akademije. Strossmayerovim znatnim novčanim izdacima kupljena je i vrlo bogata knjižnica od 12 000 svezaka. Nakon osnivanja Akademije, Strossmayer je izjavio da gradu Zagrebu treba i sveučilište te je, neposredno nakon odobrenja za utemeljenje JAZU-a, poslao 57 000 forinti za njegovo osnivanje. Prvo hrvatsko sveučilište svečano je otvorio ban Ivan Mažuranić 19. listopada 1874. g., a dobiva naziv Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. Biskup je pokrenuo inicijativu i za gradnju Akademijine palače na Zrinjevcu na koji će se smjestiti i njegova Galerija slika. Po Strossmayerovim željama sagrađena je u stilu firentinske renesanse, a stajala je oko 280 000 forinti od čega je sam Strossmayer donirao četvrtinu. Galerija je 1884. g. primila i veliku zbirku od 256 umjetnina, a njezina je vrijednost premašivala 500 000 forinti. Prigodom otvaranja Galerije 7. studenog 1884. Strossmayer je u Akademiji održao svoj posljednji veliki govor. (Sirotković, 2005: 31)

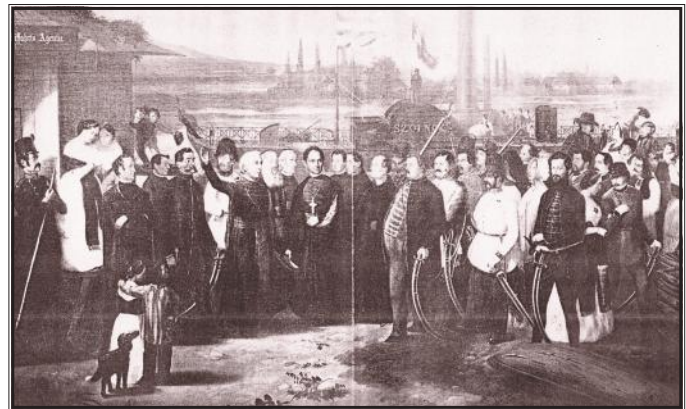
Na biskupskoj stolici Đakovačko-srijemske biskupije ostao je punih 55 godina. Preminuo je u svom biskupskom dvoru u Đakovu 8. 4. 1905. nakon kratke bolesti. (Smičiklas, 1905: 140)

STROSSMAYER U OSIJEKU

„Ja sam ponosan što sam rođeni Osječanin” riječi su biskupa Josip Jurja Strossmayera, rođenog u gradu Osijeku 4. veljače 1815. godine. U svome rodnom gradu proveo je prvih 16 godina burnog života kao dječak, pučkoškolac i gimnazijalac. Svoje doživljaje u Osijeku dijelio je s bratom Matijom, a život u rodnom gradu završava odlaskom u đakovačko sjemenište gdje nastavlja školovanje. (Pavić, Cepelić, 1994: 27-30) Nedugo prije njegova rođenja Osijek je, 1809. godine, postao slobodnim i kraljevskim gradom. Time je Osijek dobio status samouprave i sudstvo te se

konačno oslobodio vlasti feudalaca. (Sršan, 1993: 129) Od novčanih obveza građanima Osijeka preostalo je jedino plaćati državni porez. Otkupom feudalnih prava Osijek je stekao mnoge povlastice, ali ipak visoka otkupnina pritiskala je građane dulje od desetljeća. (Martinčić, Matić, 2005: 296)

Neposredno prije rođenja J.J. Strossmayera, 1814. godine, u Osijeku je proveden detaljan popis građana. Svaki dio grada popisan je zasebno, a popis se vršio po kućama, tj. obiteljima. Ti popisi pružaju vjernu statističku sliku grada Osijeka 1814. g. Prema popisu grad Osijek imao je ukupno 8879 stanovnika. Donji grad broji 4014 stanovnika, Gornji grad 3604, Tvrđa 747, a najslabije naseljen bio je Novi grad sa svega 514 stanovnika. Tvrđa je imala najveći broj dobrostojećih i učenih ljudi. Najzastupljeniji u Osijeku bili su trgovci i svratištari. Tradicija se trgovanja u Osijeku ranije zasnivala na poznatim Osječkim sajmovima koji su se održavali četiri puta godišnje. Međutim, u to doba sajmovi više nisu bili dostatni te se javlja potreba za sustavnijom trgovinom.

Doček J. J. Strossmayera u Osijeku, rujan 1850.

Pojavljuje se sve više gostioničara i svratištara koji se brinu za smještaj putujućih trgovaca u Osijeku. (Martinčić, Matić, 2005: 297)

Biskup Strossmayer tvrdio je da je dobio dvostruko ime zbog brata blizanca koji je umro neposredno nakon rođenja. Ta je tvrdnja kasnije podvrgnuta kritici i istražena. Ponovnim uvidom u maticu rođenih Osijek Gornji grad, koja se čuva u Državnom arhivu u Osijeku, pronađeno je da jerođen i kršten 4. veljače 1815. kao Josip Juraj (Josephus Georgius), sin Ivana (Joannis) Stroczmayera i majke Ane, rođene Klarić. Krsni kumovi bili su Terezija Hillgartner i njezin muž Georg (Georgius). Krštenje i upis u knjigu obavio je Franjo Kasapović istoga dana. To je jedini službeni trag o rođenju biskupa Strossmayera. Šest dana kasnije kršten je Josip (Josephus), sin drugog Ivana Krstitelja Stroczmayera i majke Marije rođene Žunić (Xunich), čiji su kumovi bili Katarina i Matija Brigovac. Tu se jasno vidi da Josip Juraj nije imao brata blizanca, nego da su ovo dva odvojena slučaja. Na dan 4. veljače 1815. rođeno je samo jedno dijete u Osijeku: Josip Juraj Strossmayer. (Mažuran, 2008: 86)

Prema usmenoj predaji obitelji Strossmayer, začetnik njihove obitelji bio je Pavao Strossmayer (Paul Strassmayer) porijeklom navodno iz Linza. On je u Osijek došao između 1746. i 1752. g. Ubrzo nakon dolaska sklopio je brak s Jelenom 18. veljače 1753. U tom braku rodio mu se sin Antun i tako je u gradu Osijeku nastala loza obitelji Strossmayer koja će trajati 200 godina. Prema popisu iz 1828. godine, u Gornjem gradu živjelo je pet obitelji Strossmayer koje imaju kuću i manju površinu obradive zemlje. Gradsko pravo stekao je Ivan Strossmayer, otac Josipa Jurja, po zanimanju prekupac koji je plaćao porezno zaduženje od 30 forinti. Njegova kuća bila je u Šamačkoj ulici broj 49, a imala je okućnicu površine 148 četvornih hvati. Ona je srušena 50-ih godina 19. stoljeća, a još 1849. prema popisu u njoj su bez sumnje živjeli Ivan i Ana Strossmayer. Danas se na tom mjestu nalazi istočna strana Hotela Osijek. (Mažuran, 2008: 91-92)

O njegovom pučkom školovanju ne zna se puno. Prvi se podaci nalaze u građi o pučkim školama u Gornjem gradu iz 1858. godine. Budući da je živio u Šamačkoj ulici, vjerojatno je pohađao pučku školu u Aninoj ulici, koja je kasnije prozvana i Aninom školom. Moguće je da je ovdje završio samo dva razreda jer podaci iz 1805. godine tvrde da je Anina škola imala samo prva dva razreda, ali je moguće da je tijekom sljedećih 15 godina dobila i druga dva. Nakon što je Josip Juraj završio pučku školu, otac Ivan upisao ga je u četverogodišnju gimnaziju – Gramatica schola, a po završetku gimnazije Strossmayer nastavlja svoje školovanje u dvogodišnjoj gimnaziji – Humanitas schola. To je bila prestižna škola koju su osnovali isusovci još 1729. g., a od 1765. djeluje kao latinska škola. Upravo u vrijeme njegova školovanja uveden je mađarski jezik kao obvezni predmet u hrvatskim školama. Ta odluka izazvala je revolt hrvatske mladeži, a vjerojatno je ostavila i dubok trag u daljnjem životu i djelovanju biskupa Strossmayera. Prvi je razred Gramaticae scholae Strossmayer upisao 1825./1826. g. s još 52 učenika. Bio je upisan pod rednim brojem 40 kao „Strossmayer Josephus, Osijek, star 11 godina, otac Joannes, građanin Osijeka“. Od ove generacije učenika, njih 53, četverogodišnje je školovanje uspješno završilo svega njih sedmero. Školu Humanita schola upisao je zajedno s 30 učenika, od kojih je 12 uspjelo završiti dvogodišnje školovanje. (Martinčić, Matić, 2005: 302-305) Nakon toga Josip Juraj Strossmayer nastavlja svoje školovanje u Đakovačkom sjemeništu te tako zauvijek

odlazi iz Osijeka gdje će u budućnosti samo rijetkim slučajem navratiti. Ne samo rođenjem nego i osjećajima ostao je biskup trajno vezan za Osijek. Između ostalog, tu je u staroj baroknoj crkvi sv. Petra i Pavla služio i svoju prvu misu. Na Aninu groblju počivali su njegovi bliski rođaci i preci, a svome bratu dao je postaviti nadgrobni spomenik na kojem piše: „Mati Strossmayeru rođenomu dne 5. rujna 1812. preminuvši dne 30. listopada 1841. iz ljubavi bratske Josip Juraj Biskup.“ (Mažuran, 2008: 95)

Strossmayer je posjetio Osijek 27. rujna 1850.,

Izgradnja župne crkve Sv. Petra i Pavla (danas osječka konkatedrala)

neposredno prije ustoličenja za biskupa. Dočekan je uz slavlje, a idućeg dana posjetio je franjevački samostan u Tvrđi. Od 12. do 15. listopada iste godine dijelio je krizmu u Gornjem gradu, Tvrđi i Donjem gradu. Od 7. do 10. veljače 1851. prisustvovao je ispitu iz vjeronauka osječkih gimnazijalaca. (Sršan, 1993: 177) Prilikom dolaska u Osijek 21. i 22. lipnja 1852. biskup je bio gost grofa Petra Pejačevića u Retfali. (Sršan, 1993: 183) Od 24. do 26. 2. 1890. Strossmayer odsjeda u Osijeku kako bi prisustvovao predstavi Slavljanskog, ruskog pjevača, koji je pobudio posebno zanimanje Osječana. (Sršan, 1993: 220)

Kad je započeo gradnju Đakovačke katedrale, Strossmayer je poslao dopis Namjesničkom vijeću u Zagrebu da ono potakne Gradsko poglavarstvo u Osijeku i same župljane Gornjega grada na izgradnju nove župne crkve. Za taj

projekt, crkvu kakvu je on zamišljao, trebala je golema svota novca. Sam je priložio 10 000 forinti kao polog, ali ipak je za početak gradnje trebalo proći gotovo tri desetljeća. Konačno, 4. kolovoza 1894. g., započela je izgradnja nove crkve u neogotičkom stilu s tri prostrane lađe i vrlo visokim tornjem, kakva nigdje u Hrvatskoj nije postojala. Dvije godine prije početka gradnje i prihvaćanja plana crkve, napisao je Strossmayer Odboru za izgradnju: „Ja sam odlučno za gotički stil, a ako taj nije moguć, onda romanski, a nipošto renaissance. Osijek je za tolike žrtve valjda zavriedio da imade u svojoj sredini podpuni umjetnički spomenik zašto renaissancanije, jer renaissance nije za crkve.“ To golemo zdanje crkve bilo je gotovo do kolovoza 1899. godine, dok su unutrašnji radovi još bili u tijeku. Biskup Strossmayer odlučio je da će posvetu crkve osobno obaviti 20. svibnja 1900. godine. Tada je imao 86 godina i taj mu je čin bio jedan od posljednjih u javnom životu, a nakon toga u Osijek će doći još samo jednom. Dan posvete bio je ujedno i 50. obljetnica potvrde J.J. Strossmayera za biskupa. Vanjskim izgledom, veličinom,

unutrašnjim uređenjem, visinom i zvonjavom zvona nove crkve osječki su građani bili oduševljeni i od milja su je odmah, imajući na umu svoga biskupa koji je rođen upravo u Osijeku, nazvali katedralom. Ona je kasnije postala simbolom grada. (Mažuran, 2008: 95-96)

Strossmayer je prije 1879. g. postao vlasnikom jednog zemljišta na Solarskom trgu, a imao je i kuću na uglu Kuhačeve ulice i Tvrđavskog trga. U franjevačkim ljetopisima spominje se da je 16. travnja 1879. biskup došao u Osijek i odsjeo u vlastitoj kući. (Sršan, 1993: 208) To zemljište u Tvrđi darovao je 1880. za izgradnju klasične gimnazije. (Sršan, 1993: 211) Ta gimnazija već 1883. počinje s radom u novoj, prostranoj dvokatnoj zgradi s pročeljem okrenutim prema glavnome tvrđavskom trgu. Osim toga Strossmayer je još 3. svibnja 1852. pologom od 5000 forinti u srebru osnovao „vječnu zakladu” u korist upravo te gimnazije u Osijeku. Time je odredio i njezinu svrhu, korisnike i nositelje imovinskih prava. Na njegov poticaj, i uz obilnu novčanu pomoć, počela je 1898. izgradnja đačkog konvikta u Tvrđi. Taj konvikt započeo je s redovnim radom već iduće godine. Načinjen je od preinačenih par kuća povezanih u graditeljsku cjelinu: istočno krilo okrenuto prema trgu, a južno prema Kuhačevoj ulici. (Mažuran, 2008: 96)

U zapisima za vrijeme biskupova boravka u Osijeku, nekih pisama i oporuke saznajemo da je imao sestru Magdalenu, barunicu Unukić. Prema matici rođenih Strossmayer uopće nije imao sestru. Tko je onda bila ova žena koju on naziva svojom sestrom? Popis naroda iz 1849. g. Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka iznosi da u kući broj 49 živi „primito dete Manda“. Magdalena Pupić bila je posvojeno dijete koje će nakon odlaska biskupovih roditelja u Đakovo nastaviti rasti i živjeti pod njegovom neposrednom njegovom. U svojoj oporuci nju stavlja na prvo

mjesto te joj ostavlja svu svoju srebreninu. (Mažuran, 2008: 98 -99)

Posljednji put biskup Strossmayer javno je nastupio u Osijeku 25. i 26. svibnja 1901. g. Bio je pokrovitelj Hrvatskog pjevačkog društva Lipa od 1878. te se odazvao na njegov poziv da obavi posvetu nove društvene zastave. Iz Đakova je doputovao kočijom s četveropegom. Stigavši u Osijek kočija je naglo skrenula na Jelačićevom trgu u Donjem gradu i zapela između tramvajskih tračnica te se prevrnula. Strossmayer je ispao iz kočije i lakše se ozlijedio, ali unatoč tome, uz buran pozdrav mnoštva građana, obavio je posvetu 26. svibnja u točno zadano vrijeme. Nakon posvete održao je govor u kojemu je iznio nadu u budućnost hrvatskoga naroda. (Mažuran, 2008: 100) Osijek je, poput cijelog naroda, ostao vječni dužnik svome biskupu i meceni.

IZVORI I LITERATURA

1. Sršan, Stjepan, 1993., *Osječki ljetopisi 1686. - 1945.*, Povijesni arhiv u Osijeku, Osijek.

1. Mažuran, Ive, 2008. *Osječki Strossmayeri-biskup Josip Juraj Strossmayer i Osijek*, u: *Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku Filozofski fakultet, Osijek, str. 83. - 107.

2. Sirotković, Hodimir, 2006. *Život i djelo Đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera*, u: *Josip Juraj Strossmayer - zbornik radova*, HAZU, Zagreb, str. 25. - 34.

3. Martinčić, Julijo; Vilim, Matić, 2006. *Strossmayer i Osijek u doba njegova rođenja i školovanja*, u: *Josip Juraj Strossmayer - zbornik radova*, HAZU, Zagreb, str. 295. - 310.

4. Pavić, Matija; Cepelić, Milko, 1994. *Josip Juraj Strossmayer 1850 - 1900*, Zagreb.

5. Koščak, Vladimir, 1990 *Josip Juraj Strossmayer - političar i meceni*, Osijek.

6. Smičiklas, Tade, 1995., *Nacrtni život i djela biskupa J.J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice*, u: *Hrvatski domoljub Josip Juraj Strossmayer - zbornik radova*, HAZU, Zagreb, str. 7. - 217.

Genealoška tablica Strossmayera (prema Ferdi Šišiću)

Paul Strossmayer

* o. 1720. (u Linzu?) † poslije 1777. (gdje?)

žene: 1. Magdalena (Helena) Benaković (* 1730.)
(od 18. febr. 1753.) † 7. marta 1770.2. Jelena Orabić, udova Galović
(od 14. jan. 1771.) † poslije 1777. (gdje?)